

ČAROVNIŠKI PROCESI NA SLOVENSKEM ŠTAJERSKEM V LETIH 1546–1746

Povzetek informacij iz knjige zgodovinarja
Saše Radovanoviča
»Bog se usmili uboge grešne duše. Amen«

Povzetek pripravil:
Branko Delcott
član Združenja ateistov Slovenije

v Mariboru, 2009

V obdobju 1546–1746 je bilo na slovenskem Štajerskem po virih iz knjige Saše Radovanoviča z naslovom »Bog se usmili uboge grešne duše. Amen« največ žrtev čarovniških procesov od prvega leta 1546 v Mariboru do zadnjega leta 1746 v Radgoni. Avtor je gradivo črpal iz protokolov, ohranjenih v štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.

V mračnem obdobju navedenih dveh stoletij so se zvrstili na tem območju krvavi čarovniški procesi od Šoštanja prek Celja, Podčetrka, Maribora, Vurberka do Hrastovca, Lenarta, Ptuja, Podlehnik, Ormoža, Radgone, Veržeja in Ljutomera, drug od drugega bolj množični in bolj zločinsko krvoločni.

Čarovniški procesi imajo svoje korenine v verovanju v hudiča in strahu pred njegovim zlom. Nekateri so v hudiča bolj verovali kot v boga. V hudih časih, ko so se ljudje bali kuge, lakote, ko so dogajale za ljudi nedoumljive stvari, je njihova domišljija vse to pripisala hudiču. Duhovščina se je morala močno truditi, da je zatirala to ljudsko zablodo. Toda mit o hudiču je ostajal v vsakem kristjanu, tudi do današnjih dni. Tako nekateri pisci odklanjajo možnost, da bi ljudje lahko delali točo, drugi pa priznavajo, da je možno spolno občevanje hudiča z žensko. Težko je verjeti, a dejstvo je, da so se grozljivi čarovniški procesi izvajali pod okriljem RKC z namenom pridobiti politično moč in z lažnimi obtožbami še velike materialne dobrine. Največja packa RKC pa izvira iz 13. stoletja, ko sta francoski kralj Filip II. in tedanji papež Klemen V. lažno obtožila in dala sežgati 67 vitezov templarskega reda, da sta se polastila njihovega ogromnega bogastva in si ga razdelila.

Bistveni temelj za obtožbo in sodbo je bilo priznanje, zato so pri zasliševanju vse pogosteje uporabljali tepež in natezalnico, da se obtoženega prisili k priznanju, in to kljub temu, da je papež Nikolaj I., ki je papeževal v času od leta 858 do leta 867, že takrat izrecno prepovedal uporabo natezalnice. Takratni znanstveniki so prišli do zaključka, da je čarovništvo pogodba z zlim duhom in zaradi tega odpad od prave vere. Trdili so, da čarovniki in čaravnice s pomočjo hudega duha lahko delajo vreme, in so s tem postali tisti, ki so postavili temelje bodočih krvavih in grozljivih čarovniških procesov po vsej Evropi. Moč čarovništva je bila pripisana predvsem ženskam, ki so odpadle od prave cerkve in vere, ki da izkazujejo hudiču božjo čast in z njim nečistujejo. Čarovništvo se je smatralo tudi kot zločin razžalitve božjega veličanstva. Satanski shodi in nočni poleti pa so bili znamenje novega čarovništva. V letih 1484–1700 so se čarovniški procesi razširili domala po vsej Evropi in prek Atlantika celo v Ameriko. Vera v pogubno moč hudiča se je vse bolj širila in duhovniki so v cerkvah govorili več o hudiču kot o samem Bogu. Hudič je bil kriv za vse elementarne nesreče, vojne in bolezni. V 16. in 17. stoletju je kar 90 % ljudi verjelo v obstoj hudiča in čaravnic. Tudi te so bile zastopane napram moškimi 90 %-no. V glavnem so bile mazačke in zeliščarke, postopki proti njim in sodbe pa skoraj enake. Izjemen primer krutosti, ko so ljudje bolnega uma in duha povzročili neizmerno gorje, izvira iz škofije WÜRZBURG, kjer je škof Filip Avgust Ehrenberg v obdobju svojega škofovanja dal sežgati okrog 900 ljudi, obtoženih čarovništva in protestantizma. Žrtve so bili tudi otroci in duhovniki, dal pa je na grmado celo lastnega stolnega vikarja in svojega edinega in zadnjega sorodnika iz družine, mladoletnega Ernsta von Ehrenberga. Takih primerov je iz tistega časa po letu 1600 mnogo, a v številčno mnogo manjšem obsegu.

Točnega števila vseh žrtev čarovniških procesov ni mogoče ugotoviti. Po neki oceni iz leta 1817 naj bi bilo skozi 11 stoletij v čarovniških procesih usmrčenih okoli 9.500.000 ljudi oziroma okoli 850.000 v posameznem stoletju.

Kljub grozotam, ki so jih s seboj prinašale vojne, pa so se ljudje najbolj bali »črne smrti« – kuge. Ne le zato, ker si je niso znali razlagati drugače kot božjo kazen, temveč tudi zato, ker so bili proti njej zaradi nevednosti popolnoma nemočni. Proti kugi ni pomagalo nobeno tedanje zdravilo, nobena molitev, noben urok in niti beg ne, kajti v času epidemij je bilo vseeno, kje je kdo bil – ljudje so umirali povsod. Seveda je bilo vso zlo od ljudi pripisano hudiču in njegovim pomagačem – čarovnikom in čaravnicam.

Napredek znanosti pa se začenja kazati v 16., še bolj pa v 17. stoletju po Nikolaju Koperniku († 1543), Galileju († 1642) in Johannu Keplerju († 1630). Tako so postopoma začenjali odpravljati mučenje, ki so dokončno prenehala leta 1776 po prizadevanjih cesarja Jožefa II.

Osnova za sodno preganjanje pri nas so bili, enako kot drugod po Evropi, kazenski zakoni, vendar do leta 1574 na Štajerskem ni bilo pisanih kazenskih zakonov. Šele 24. decembra

1574 je nadvojvoda Karel II. s privoljenjem Štajerskih deželnih stanov izdal kazenski zakonik vojvodine Štajerske, ki je veljal vse do časa Marije Terezije leta 1740, ko so čarovniški procesi pri nas zamrli.

109. člen krvnega reda Karla V. in 75. člen Štajerskega zakonika sta določala, da je kaznovan s smrtjo vsakdo, ki s čarovništvom škoduje ljudem.

Za zastrupljevalce sta kazenska reda predpisovala za moške smrt na posebnem kolesu, za ženske pa utopitev. Kazen so poostrili s tem, da je rabelj na poti na morišče obsojenca ščipal z žarečimi kleščami, Karlov zakon pa je določal, da je rabelj z žarečimi kleščami iztrgal obsojencu jezik. Uradni jezik sodišč je bil seveda nemški, toda leta 1538 so Štajerski deželni stanovi sklenili, da mora deželni krvni sodnik znati tudi slovensko. Krvna sodišča so morala imeti še mučilnico, mučilne pripomočke in seveda ječo. Te so bile v kletih starih stolpov in so bile zato temačne, mrzle in vlažne luknje, polne nesnage in podgan, ki so prihajale iz ulic.

Jetniki so bili navadno z močnimi verigami pripeti k steni. Čarovništva so bili osumljeni predvsem razni potepuhi, ljudje rdečih las, brezzobi ljudje upadlih lic, preveč suhi ali preveč debeli, ženske, ki so koga zavrnile in jih je ta obtožil čarovništva, tudi tisti, ki je prepogosto zahajal v cerkev k obhajilu, saj je lahko hostijo uporabil za svoje čarovništvo, pa tudi tisti, ki so komu kaj zagrozili in se je grožnja uresničila, npr. naj komu zgori hiša. Za nenadne bolezni so bili krivi sosede, ki so imeli zvezo s hudičem. Še mnogo je tega in prav osupljivo je, da so takrat obstojali ljudje s tako bedno pametjo. Preveč bi bilo, da bi opisoval načine mučenja. Teh je bilo mnogo z najrazličnejšimi mučilnimi pripomočki.

Svoj cenik storitev so imeli rablji, pa seveda tudi sodniki:

za odstranjevanje dlak po vsem telesu	1 goldinar
za iskanje hudičevega goldinarja	1 goldinar
za odsekanje glave ali roke	15 krajcarjev
za pribijanje odsekane glave na vislice	15 krajcarjev
za zadavljanje	15 krajcarjev
za ščipanje z žarečimi kleščami	15 krajcarjev
za odrezani nos ali ušesa	30 krajcarjev
za sežiganje pri živem telesu	5 goldinarjev
če je bilo treba obsojenca s silo spraviti na grmado	10 goldinarjev in 30 krajcarjev
za sodbo je krvni sodnik dobil	9 goldinarjev
za sodno kosilo na dan usmrtitve	10 goldinarjev

Stroške so morali plačati zemljiški gospodje podložnic, ki so bile usmrčene. Do čarovniških procesov na slovenskem štajerskem je prišlo, kakor drugod po Evropi, predvsem zaradi praznoverja ljudi in njihovega strahu pred hudičem.

Na slovenskem štajerskem je število čarovniških procesov doseglo svoj vrh v drugi polovici 17. stoletja. To pa je tudi čas najbolj pogostih naravnih nesreč: predvsem požarov, poplav, slabih letin, kobilic, vojne in kužnih bolezni.

Požari so bili v 16. in 17. stoletju strah in trepet ne le mest na Štajerskem, temveč po vsej Evropi, kajti večina hiš je bila zgrajena iz lesa in te so stale druga ob drugi, ker je obseg mestnega obzidja omejeval širjenje mest. Tako je Maribor v 16. in 17. stoletju kar 5-krat skoraj popolnoma pogorel.

Da so bili čarovniški procesi tako surovi, krvavi in kruti, izhaja tudi iz tega, da so ljudje s temi procesi zmanjševali lasten strah pred prihodnostjo. V začetku leta 1672 je krvni sodnik Pavel Schatz iz okraja Celje pričel v gosposčini Podčetrtok čarovniški proces proti 60. letnemu kmetu Jakobu Križanu, ki so ga obtožili čarovniškega zdravlilstva.

Leta 1677 je krvni sodnik Johann Georg Franz von Vill pri deželskem sodišču gosposčine Šoštanj obsodil na obglavljanje Marino Ferlin, ki naj bi znala zavdati bolezen in odvzeti moškost.

Dne 12. julija je krvni sodnik Pavel Schatz poročal, da je na Borlu ob štajersko-hrvaški meji dal zadaviti in sežgati Sebastijana Vajdo, Katarino Kranjec in Barbaro Hubek, ki so bili obsojeni v velikem Ljutomerskem procesu na podlagi obtožbe raznega čarovništva. Leta 1685 so v Laškem zaradi čarovništva obsodili na smrt tri ženske: Stepinškovo, Šprejkovo in Hoferjevo. Po priznanjih s tega procesa so v Sevnici prijeli Uršulo Taraušič, ki je 13. julija 1685 umrla od posledic mučenja. Zaradi njenih priznanj so se pričeli čarovniški procesi v Sevnici, Planini, Pilštajnu in Kloštru.

Statistični podatki o čarovniških procesih na slovenskem Štajerskem 1546–1746

1. obtožene ženske	153
2. obtoženi moški	22
3. obtoženi (spol neznan)	36
4. skupno število obtoženih	230
5. mučeni	56
6. obsojeni na smrt	170
7. obsojeni na druge kazni prebičani in izgnani	6
8. umrli v ječi	10
9. ušli	3
10. oproščeni	21
11. neznano	17

Kljub le delno ohranjenim podatkom o čarovniških procesih na slovenskem Štajerskem lahko pridemo do tehtnih ugotovitev. Velika večina čarovniških procesov je potekala v vinorodnem območju Slovenskih goric. V Ljutomeru je bilo kar 45 % vseh doslej znanih procesov in velika večina obtoženih, mučenih in usmrčenih so bile ženske – več kot 70 %. Najstarejša znana obtoženka je bila Urša Triplat, stara 80 let, najmlajši obtoženec pa je bil 15-letni krojaški vajenec Jakobec in 20-letni steklarski pomočnik Franc Pepelnak.

Pravice privilegiranega deželnega sodišča je gospostvo družine Herberstein imelo že od leta 1457 v Hrastovcu. Tu je bila prva obsojena in usmrčena aprila l. 1661 Margareta Kolčič, nato 22. junija istega leta Margareta Kejdič. Tu v omenjenem gradu so se v dolini Pesnice od l. 1661 odvijali najbolj grozljivi čarovniški procesi v zgodovini Štajerske. V Hrastovcu se je prvi pojavil upravnik deželnega sodišča Wolf Lovrenc Lampartič, ki je označen kot najhujši krvni sodnik na Štajerskem.

Lakomnež na denar si je izmišljal in forsiral čarovniške procese, bil pa je tudi velik sadist, saj so bila njegova mučenja najhujša, kruta in surova na območju slovenske Štajerske. Lampertič je običajno po sodnem procesu v poročilu vladi v Gradcu zapisal, da je obtoženko usmrtil hudič, ki je s tem dobil njeno dušo.

V pozni jeseni leta 1661 sta se v Hrastovcu odvijala še dva čarovniška procesa. 18. novembra sta bili usmrčeni Elenka Rotter in Elenka Šauperl. 10. decembra pa so bili usmrčeni še Uršula Kolar, sestre Jera Kupčič in Uršula Černik, ter Jerin mož Simon Kupčič, poleg njih pa še viničarka Lucija pri kmetu Deželanu. Od silnih bolečin mučenja so nekateri dajali neresnične izjave in tako se je število mučenih povsod večalo.

Dne 25. junija 1661 je cesarski krvni sodnik za Štajersko pri visokem deželnem sodišču v Hrastovcu v navzočnosti prisednikov Wolfa Lovrenca Lampertiča, Jurija Strasserja, trškega sodnika Filipa Korberja, Janeza Khrauterja, Zaharije Nembergerja, Gašparja Weisa, Jerneja Haidna, Martina Jurgeca in Simona Feichtingerja namesto njegove visoke grofovske milosti, visokega in blagoslovljenega gospoda Erazma Friderika grofa Herbersteinskega, barona v

Neupergu in Lankovizu in gospoda v Hrastovcu, na podlagi javnega kriminalnega prava sprejel in razglasil sodbo proti Margareti Kejdič, osumljeni čarovništva.

S O D B A

Čeprav bi si ta huda grešnica, zaradi strašnih zločinov in zanikanja boga, njegovega sina, matere božje Marije in vseh svetih in ker je sledila hudiču in njegovim privržencem, mu žrtvovala kri in na zločinski način onečastila sveto hostijo ter letala po zraku s svojimi pajdaši, zaslužila, da bi jo vlekli na morišče in jo ščipali z žarečimi kleščami ter jo zaradi teh strašnih zločinov živo sežgali, se je njegova grofovska milost in gospod deželnega sodišča v božjem imenu usmilil in bo zato kaznovana z običajno kaznijo za čarovnice.

Današnjega dne naj bo predana v roke krvnika, ki naj jo odpelje gor na običajno sodno mesto, kjer naj jo na grmadi zadavi z vrvjo. Telo naj skupaj z glavo sežge v pepel. Bog naj se usmili njene uboge duše.

Tako se je tudi v resnici zgodilo v Hrastovcu, 22. junija 1661 leta.

Po do sedaj znanih podatkih se je v Mariboru leta 1546 pričel 1. čarovniški proces.

O naslednjih dvesto letih imamo ohranjene podatke o več čarovniških procesih v Mariboru, na katerih so sodili 45 osebam in jih kar 40 tudi usmrtili, dve prebičali in le tri oprostili. Leta 1580 so zaradi čarovništva usmrtili Anico Beder iz Košakov.

Dne 4. julija 1695 je bila pred Ptujskim deželnim sodiščem Dominikanskega samostana v Sv. Trojici pri Podlehniku po hudem mučenju obglavljena Marina Şchepp. Krvni sodnik za območje Ljutomera in Ormoža je bil Johan Georg Franz von Will, na območju Celja pa Dr. P. L.von Apostolen.

Literatura:

Sašo Radovanovič (1997). Bog se usmili uboge grešne duše. Amen. Pomurska založba, Murska Sobota.